

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

TURİZMDƏ KORPORATİV STRUKTURLARIN İDARƏETMƏ MEXANİZİMLƏRİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI

İxtisas: 5312.01 – “Sahə İqtisadiyyatı”

Elm sahəsi: 53 – İqtisad elmləri

İddiaçı: **Fuad Zeydulla oğlu Cabbarov**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim olunmuş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

BAKI 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin “Menecment” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Rövşən Rəsim oğlu Quliyev

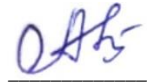
Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Qənimət Əsəd oğlu Səfərov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, professor
Pərviz Əhməd oğlu Qurbanov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Əbdül-Səməd Həsənağa oğlu Həsənov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri:

imza

iqtisad elmləri doktoru, professor
Ədalət Cəlal oğlu Muradov

Dissertasiya şurasının elmi katibi:

imza

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Zöhrab Həsən oğlu İbrahimov

Elmi seminarın sədri:

imza

iqtisad elmləri doktoru, dosent
Ramil Zahid oğlu Hüseyn

İŞİN ÜMUMİ TƏSVİRİ

Mövzünün aktuallığı. Müasir şəraitdə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində iqtisadi fəaliyyət göstərən təşkilatlar və müəssisələrdə korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiqi, həmçinin korporativ strukturların inkişafı effektiv nəticələrin əldə edilməsinə təsir göstərən əsas amildir. Korporativ prinsiplərin tətbiqi effektiv idarəetməyə imkan verir. Korporativ mexanizmlərin effektiv idarə edilməsini həyata keçirərək, idarəetmənin əsas funksiyalarının bazar meyllərinə uyğunlaşmaq üçün bir sıra tədbirlər nəzərdə tutur. Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, müasir bazar iqtisadiyyatının quruluşu dəyişən tələb və təklif göstəricilərinə cavab verən və uyğun gələn təcili tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Korporativ idarəetmə şirkətlərə yalnız bazar dəyişikliklərinə adekvat olmaqla yanaşı, müxtəlif maliyyə və iqtisadi böhranların təsirlərinə daha az həssas olma imkanını verir. Yuxarıda göstərilənlərə əlavə olaraq, bu idarəetmə strukturu şirkətlərə davamlı və dinamik inkişaf təmin inkişaf təmin edir. Bu amillər və iqtisadi obyektlər və subyektlər arasındakı əlaqənin vaxtında tənzimlənməsi səbəbindən turizm sahəsində geniş istifadə olunur. Turizm müəssisələri, xüsusən də müəyyən markaları olan zəncirvari otellər korporativ idarəetmədən istifadə edirlər. Bu müəssisələrin bir xüsusiyyəti iqtisadi əlaqələrin məhsulu kimi xidmət göstərməkdir. İlbəil artan turizm axını tuzm müəssisələrinin göstərilən xidmətin keyfiyyətini yüksəltməyə, istehlakçıların maraqlarını nəzərə almağa, istehlakçı tələbatına və innovativ texnologiyaların tətbiqinə vaxtında cavab verməyə məcbur edir.

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, ölkə iqtisadiyyatındakı struktur dəyişiklikləri və ölkədə turizmin inkişafına qarşı dəyişən tarazlıq sahə inkişafının əsas göstəriciləridir. Azərbaycan Prezidentinin iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafı ilə bağlı imzaladığı 6 dekabr 2016-cı il tarixli 1138 nömrəli fərmanı əsasında qəbul edilmiş “Milli iqtisadiyyatın və iqtisadiyyatın əsas sahələrinin strateji yol xəritələri” turizm daxil olmaqla, dövlət proqramının mərhələli şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir. Bu proqramda dünya turizmindəki ölkələrin payı 9,8% olan qlobal ÜDM ilə, birbaşa və dolaylı məşğulluq nisbətində isə 9,5% nisbətində təhlil olunur. İqtisadi infrastrukturun inkişafı ölkəyə xidmət axını və turizm axının

artması üçün imkanlar yaratdı.

İqtisadi böhranlar zamanı ümumi mənfəətin azalması və turizm müəssisələrinin gəlirlərindəki artım likvidlik, gərginlik, maliyyə nəzarəti və ümumi idarəetmə quruluşunun səviyyəsini artırmaq üçün korporativ strukturların formalaşması prosesini sürətləndirdi.

Bu baxımdan turizm sənayesinə kapital cəlb etmək üçün bu sahədəki korporativ mülkiyyət inkişaf etdirilməlidir. Bu baxımdan, turizmdə korporativ strukturların inkişafı problemlərinin öyrənilməsi, bu sahədə effektiv korporativ idarəetmə mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqi vacibdir.

Problemin elmi hazırlanması və öyrənilməsi dərəcəsi. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin səmərəliliyi və işləmə problemlərinə həsr olunmuş elmi tədqiqatlar müxtəlif iqtisadi subyektlərin qarşılıqlı təmayüllərini obyektiv şəkildə əks etdirir. Empirik tədqiqatlar və korporativ idarəetmə quruluşundan istifadə edən təşkilatların fəaliyyətinin nəzəri etibarlılığı həm iqtisadi, həm də sosial subyektlərin qarşılıqlı fəaliyyətinə marağın artdığını göstərir. Xarici və yerli müəlliflərin elmi əsərlərində korporativ strukturların idarə olunması mexanizmlərinin tətbiqi, uyğunlaşdırılması və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı nəzəri və metodoloji aspektlərin ətraflı öyrənilmişdir.

Korporativ idarəetmə məsələlərinin müxtəlif aspektləri Daft.R., Brekham Y., Jensen M., Meklinq U., Kotler F., Parasuraman, Donaldson L., Mitçell, Frimen E., Stiqlits J., Ansoffa İ., Druler P., Porter M.R. və s. kimi xarici alimlərin əsərlərində elmi tədqiqat mövzusu olmuşdur. MDB məkanının tədqiqatçıları arasında A. Lukaşova, M. Afanasyev, P. Kuznesov, A. Fominix, V. Boqolubov, S. Bıstroqo, İ. Qulayeva, V. Maşenko, Medvedyev, A. Timofeyeva, S. Moqilevskoqo, N. Kabuşkina, N. Zayseva, A. Larionovu, A. Radıqina, K. Soloduxina, T. Teplova, S. Çmel adlarını qeyd etmək olar.

Milli tədqiqatlarda müəlliflər əsasən struktur xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə, eləcə də şirkətlərdə effektiv korporativ idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi prosesində yaranan problemlərə diqqət yetirdilər. Belə ki, Əliyev M.A., Həmidov H.İ. , Hüseynli A.T., Orucəliyev B.A., Əmirov İ.B., Cəfərov J., İskəndərov İ.İ, Əliyev S.A., Eminov A.N. və Nuriyeva A. Hacıyeva S.A., Nəzərov V.M. işlərində Azərbaycanda korporativ idarəetmə prinsiplərinə və mexanizmlərinə

diqqət yetirilir. Bu mövzuda bəzi elmi tədqiqatların və nəşrlərin olmasına baxmayaraq, onun bir çox cəhətləri zəif öyrənilib və turizmdə korporativ idarəetmə xüsusiyyətlərinin daha da inkişaf etdirilməsini tələb edir.

Tədqiqatın məqsədi: korporativ idarəetmə problemlərinə nəzəri və metodoloji yanaşmaların öyrənilməsinə və turizm sahəsindəki korporativ strukturların fəaliyyətinin və turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə mexanizmlərinin təhlilinə əsaslanaraq turizm sektorunda müəssisələrdə korporativ idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə dair elmi və praktik əsaslandırılmış tövsiyələr hazırlamaq.

Bu məqsədə çatmaq üçün müəllif aşağıdakı vəzifələri formalaşdırdı və həyata keçirdi:

- korporativ strukturların idarəetmə mexanizmlərini təhlil etmək;
- Azərbaycanın turizm sənayesində korporativ strukturların inkişaf dinamikasını təhlil etmək;
- korporativ idarəetmə sahəsində xarici təcrübəni öyrənmək və xarici və yerli turizm müəssisələrinin korporativ idarəetmə mexanizmlərini müqayisəli təhlilini aparmaq;
- Azərbaycanda turizmdə korporativ strukturların cari inkişaf səviyyəsini qiymətləndirmək;
- turizm sənayesində korporativ strukturların inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirmək;
- turizm müəssisələrdə korporativ idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması üçün elmi-praktiki əsaslandırılmış təkliflər vermək;
- Azərbaycanın turizm sənayesində korporativ idarəetmənin optimal metod və modellərini inkişaf etdirmək.

Tədqiqat obyektı: turizm sektorundakı korporativ strukturların fəaliyyətinin xüsusiyyətləri.

Tədqiqat predmeti: turizmdə korporativ münasibətlər sistemi və turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə mexanizmləri.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Turizmdə korporativ idarəetmənin konseptual əsasları və xüsusiyyətlərinin təhlili, turizm sənayesində korporativ strukturların inkişafının əsas perspektivləri və turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi yolları müəyyən edilmişdir.

Bu baxımdan nəzəri, elmi, praktik aspektlərdə:

- korporativ idarəetmənin konseptual əsasları sistemləşdirilmişdir;

- korporativ idarəetmənin metodoloji prinsipləri ümumiləşdirilmiş və əlavə edilmişdir;
- milli korporativ idarəetmə strukturlarının idarə olunması üçün funksional mexanizmin xüsusiyyətləri açıqlandı;
- Azərbaycanda turizm sənayesində korporativ strukturların inkişaf tendensiyalarını müəyyənləşdirdi;
- Azərbaycanda turizmdə korporativ strukturların inkişafındakı əsas problemləri müəyyənləşdirdi;
- turizm müəssisələrində qabaqcıl xarici metod və korporativ idarəetmə modellərinin tətbiqi yolları müəyyən edilmişdir;
- turizmdə korporativ strukturların inkişafının əsas istiqamətləri göstərilmişdir;
- korporativ strukturların idarə edilməsi mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılması üçün tədbirlər təklif edilmişdir;
- turizmdə korporativ idarəetmənin optimal mexanizmləri hazırlanmışdır.

Tədqiqatın informasiya bazası Azərbaycan Respublikasının qanunverici orqanı, habelə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmiş hüquqi aktlar, qətnamələr, normativ sənədlər, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin statistik məlumatları və bülletenləri, saytlar dövlət və beynəlxalq qurum və təşkilatların analitik materialları, elmi məqalələri, şirkətlərin maliyyə hesabatları və s. verilənlər bazası tərtib etmişdir.

Tədqiqatın metodoloji əsasını aşağıdakılar təşkil edir: turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə quruluşundan istifadə edən təşkilatların fəaliyyətinin nəzəri əsasları, korporativ idarəetmə nəzəriyyəsi: agentlik, maraqlı tərəflər, xidmət, məhdud resurslar, firmalar, institusional və təşkilati nəzəriyyələr. elmin bu sahəsini tədqiq etmiş aparıcı xarici, yerli və MDB alimlərinin nəzəri və metodoloji fikirləri.

Korporativ modellər və idarəetmə prinsipləri, korporativ münasibətlərin formalaşdırılması mexanizmləri və metodları nəzərdən keçirilir. Tədqiqat prosesində aşağıdakı elmi metodlardan istifadə edilmişdir: təsviri təhlil, müqayisəli analiz, məlumatların qruplaşdırılması üçün statistik metodlar, müşahidə, müsahibələr, sistem təhlili, empirik metod, induktiv-deduktiv metod və s.

Dissertasiyanın müdafiəsi üçün əsas müddəalar:

- korporativ idarəetmənin müxtəlif təriflərinin qarşılıqlı əlaqəsi və uyğunluğu aşkarlanmış, müxtəlif elmi-nəzəri yanaşmaları müqayisə və əlavə etməklə korporativ idarəetmə prinsiplərini ümumiləşdirmiş və tamamlamış, həmçinin müəllif yanaşmasına əsaslanan metodoloji aparat sistemləşdirmişdir.

- turizm müəssisələrində korporativ strukturların tətbiqinə dair tələblər OECD, BMK və Bazel Komitəsinin tövsiyə və təklifləri əsasında əsaslandırılmışdır. Bu tələblər əsasında korporativ münasibətləri tənzimləyən qanunvericilik bazasına müvafiq dəyişikliklərin edilməsi zəruridir. Korporativ münasibətlər ayrı-ayrı qanunvericilik aktları olmadığı halda müxtəlif qanun və qaydalarla tənzimlənir. Korporativ münasibətlərin tənzimlənməsi müxtəlif qanunvericilik boşluqları, biznesin yaradılması, birləşmə və bölünmələr sahəsində normativ hüquqi aktların olmaması ilə üzləşir. Korporasiyaların yenidən təşkili və ləğvi korporativ idarəetmənin effektiv həyata keçirilməsinə mane olur.

- turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiqinin səmərəliliyinə təsir edən amillər müəyyən edilmişdir. Turizm müəssisələrinin milli bazarda üzləşdiyi müxtəlif iqtisadi problemlər səmərəli idarəetmənin olmaması ilə şərtlənir. Dövlətin yaratdığı dünya standartlarına cavab verən iqtisadi infrastrukturdan turizm müəssisələri yalnız qismən istifadə edir və bu təşkilatların gəlirliliyi xarici mənbələrdən asılıdır və ilk növbədə xarici turist axınına yönəlib. Nəticədə ortaya çıxan problemlər kompleks şirkətlərin maliyyə vəziyyətini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırma bilən korporativ prinsiplərin tətbiqi ilə, habelə korporativ strukturların qurulması ilə effektiv idarəetməyə töhfə verməklə həll edilə bilər.

- sənayenin inkişafına töhfə verən və böhran hadisələrinə ən davamlı, habelə sosial və dövlət dəstəyindən istifadə edən sahibkarlıq subyektlərinin idarə olunmasının ən səmərəli mexanizmi kimi turizmde korporativ idarəetmənin tətbiqinin məqsədəuyğunluğu aşkar edilmişdir.

- müəllif tərəfindən mentalitet, risk faktorları və universallıq nəzərə alınmaqla milli bazarın spesifikliyinə əsaslanaraq turizmde korporativ idarəetmənin milli modeli işlənib hazırlanmış və təklif etmişdir.

Tədqiqat nəticələrinin sınaqdan keçirilməsi və tətbiqi. Milli bazarın xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmış yeni bir elmi yanaşmanın

təhlili və formalaşdırılması prosesində zəncir otellərindəki korporativ strukturların funksional və ən optimal mexanizmləri ən təsirli idarəetmə mexanizmi, dissertasiyanın beynəlxalq müddəalarda əsas müddəaları kimi təklif edilmişdir. konfranslar müzakirə edildi. HyattRegency oteline təkliflər, nəticələr və tədqiqatın praktik tətbiqi təklif edildi.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi giriş, üç fəsil, doqquz abzas, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın ümumi həcmi qrafiklər, 11 sxem, 2 şəkil, 4 cədvəl, 15 diaqram daxil olmaqla 163 səhifədən ibarətdir. İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı 158 mənbədən ibarətdir. Giriş (11959 işarə), I Fəsil (99558 işarə), II Fəsil (92792 işarə), III Fəsil (51373 işarə), Nəticə (13187 işarə) ümumi 238910 işarə sayından ibarətdir.

DISSERTASIYANIN MÜNDƏRİCATI

Giriş

I Fəsil. Korporativ strukturlarının idarə edilməsi problemlərinin öyrənilməsi üçün elmi əsaslar

- 1.1. Korporativ strukturların idarə edilməsi məsələlərinə nəzəri yanaşmalar
- 1.2. Korporativ strukturların idarə olunmasının modelləri və prinsipləri
- 1.3. Korporativ strukturlarda effektiv idarəetmə mexanizminin xüsusiyyətləri

II Fəsil. Azərbaycanın turist sənayəsində korporativ strukturların hazırkı vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

- 2.1. Turizm sənayəsində korporativ strukturların inkişaf dinamikası
- 2.2. Turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə mexanizmlərinin müqayisəli təhlili
- 2.3. Azərbaycanın turizm sektorunda idarəetmə mexanizmlərinin səmərəliliyinin və korporativ strukturların inkişafının əsas problemlərinin qiymətləndirilməsi

III Fəsil. Korporativ strukturlarda idarəetmə mexanizmlərinin təkmil edilməsi

- 3.1. Azərbaycanda turizmdə korporativ strukturların inkişaf perspektivləri
- 3.2. Korporativ strukturların idarəetmə mexanizmlərinin

səmərəliliyinin artırılması üzrə tədbirlər

3.3. Korporativ strukturların idarə edilməsi üçün optimal mexanizmin işlənilib hazırlanması

Nəticə

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

MÜDAFİƏYƏ ÇIXARILAN ƏSAS ELMI MÜDDƏALAR:

1. Korporativ idarəetmənin konseptual əsasları sistemləşdirilmişdir.

Tədqiqat zamanı idarəetmənin metodoloji prinsipləri ümumiləşdirilmiş və əlavə edilmişdir. Əsasən bütün mövcud korporativ idarəetmə nəzəriyyələri keçirilmiş müqayisəli təhlil əsasında xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilmiş, özəllikləri və milli şəraitdə tətbiq imkanları qiymətləndirilmişdir. Tarixi və sistemli təhlillər, nəzəri və metodoloji konseptual düşüncəni fəaliyyətində əsaslandırmaq üçün aparılır. Korporativ idarəetmədən istifadə edən müəssisələr. Tədqiq olunan problemlərə müxtəlif nəzəri yanaşmalar təhlil edilərək, korporativ idarəetmə modellərinin əsas xüsusiyyətlərinin müəllif şərhli təklif olunur.

Konseptual baxışların sistemləşdirilməsi. (Turizm müəssisələrinin davamlı inkişafı üçün bu halda yerli bazarın xüsusiyyətlərinə ən uyğunlaşdırılmış korporativ idarəetmə modellərinin əsaslı idrak araşdırılması lazımdır). Milli korporativ idarəetmə modelinin nəzəri və metodoloji bazasının yaradılması və onun daha da təkmilləşdirilməsi. (Azərbaycanda korporativ idarəetmənin inkişaf tendensiyaları nəzərə alınmaqla lazımi elmi tədqiqat bazasının olmaması, ideologiya ilə bağlı müəyyən çıxılmazlıqlar yaradır. Korporativ idarəetmə mexanizmlərindən istifadə edən korporativ müəssisə və təşkilatların ən məqbul kateqoriyalı aparatının formalaşması üçün əsasdır. Bu tədqiqat işi zamanı sübut edilmişdir ki, yerli bazar şəraitində mövcud korporativ idarəetmə modelləri milli bazarın mentaliteti və xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan həyata keçirilə bilməz). Turizm müəssisələrinin fəaliyyətinə təsirli nəzarət mexanizminin formalaşdırılması həmişə təşkilatın hədəflərinə adekvat deyil və korporativ idarəetmə sistemində həyata keçirilə bilər. (Təşkilatın səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün dövlət strukturları tərəfindən yoxlamaların aparılması şirkətlərin funksional nəzarət

mexanizmlərinin inkişafına və təkmilləşməsinə təkan verəcəkdir. Başqa bir səbəb də dövlət orqanlarının maraq göstərməsidir hansı ki, turizmin inkişafı üçün dövlət strategiyasının effektiv həyata keçirilməsinə səbəb olur. Bu halda daxili korporativ idarəetmə institutlarının tətbiqi və uyğunlaşdırılması davamlı inkişaf üçün metodoloji əsas yaradır və funksional olmayan bazar meylləri ilə əlaqəli riskləri minimuma endirir).

Məhdud resurslar şəraitində şirkətlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsi şirkətlərin əksəriyyətini strategiyasını və tərkibinə iki əsas elementin daxil edilməsi əsasında formalaşmasını yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur edir: davamlı inkişaf və resurslardan optimal istifadə. Şirkətlər tərəfindən tez-tez istifadə olunan əsas mənbələr bunlardır: əmək ehtiyatları, maliyyə kapitalı, təbii sərvətlər, sahibkarlıq və müəllifə görə informasiya mənbələri əlavə edilə bilər. İntellektual kapital kimi qəbul edilən müasir şəraitdə insan kapitalı, şirkətlərə maliyyə və investisiya kapitalında artım vəd edir, çünki bu resursdan səmərəli istifadə şirkətə yenilikçi məhsullar və texnologiyalar yaratmağı, eyni zamanda yaradıcı yanaşma yolu ilə idarəetmə strukturunu yaxşılaşdırmağa imkan verir. Maliyyə mənbələri, şirkətlərə əməliyyat və strateji fəaliyyət göstərmək üçün sərmayə qoymağa və lazımı kapital toplamağa imkan verir. Təbii ehtiyatların istifadəsi enerji qənaət edən və tullantısız texnologiyalara əsaslanmalıdır. Bu növ mənbələrin rəasional istifadəsi, istismar müddətini əhəmiyyətli dərəcədə uzatmağa deyil, həm də ətraf mühitə dəyən ziyanı minimuma endirməyə imkan verəcəkdir. İnformasiya mənbələri şirkəti zəruri məlumatlarla təmin edir, İKT tətbiq etməklə vaxtın rəasional paylanması və istifadəsi üçün təsirli mexanizmlər formalaşdırır. Müasir bir korporasiyanı İKT sistemlərindən istifadə imkanı olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil, çünki bu texnologiya məlumatların ötürülməsi, qəbulu və işlənməsi prosesini xeyli azaldır.

2. Korporativ idarəetmənin ümumiləşdirilmiş və əlavə edilmiş metodoloji prinsipləri.

Təhlil zamanı yerli bazarda turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə modellərinin tətbiqi və uyğunlaşdırılması imkanları qiymətləndirilmişdir. Dissertasiya işində nəzərdən keçirilmiş modellərdən, dörd modeldən bərc götürülmüş müxtəlif korporativ sistemlərin əsas elementlərinin daxil edilməsi ilə sintez edilmiş bir modelin istifadəsi optimal hesab olunur. Dissertasiya işinin nəzəri

hissəsində korporativ strukturların idarə olunması üçün funksional mexanizmin xüsusiyyətləri aşkar edilmişdir. Bu prizmada korporativ idarəetmənin fəaliyyət prinsipləri və mexanizmləri nəzərdən keçirildi. Müəllif korporativ idarəetmə prinsiplərini nəzəri və metodoloji cəhətdən əsaslandırılmış və sistemləşdirmişdir. Korporativ idarəetmə prinsiplərinin sistemləşdirilməsi onların təqdimat ardıcılığını, eləcə də onu formalaşdıran elementlərin əlaqəsini və qarşılıqlı asılılığını ümumiləşdirməyə və əsaslandırmağa imkan verdi. Korporativ idarəetmə prinsiplərinin sistemləşdirilməsi üçün mənbələr Bazəl Nəzarəti Komitəsinin, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) və Dünya Bankının tövsiyə və qaydaları idi. Sistemləşdirmə nəticəsində korporativ idarəetmənin aşağıdakı ümumiləşdirilmiş prinsipləri əldə edilmişdir: Təşkilatlarda səhmdarların mənfəətlərinin maksimum dərəcədə artmasını və xərclərin minimuma endirilməsini təmin edən maraqlarına riayət edilməsi; Səhmdarların bərabərliyi, səhm qoyuluşlarından asılı olmayaraq şirkətin fəaliyyətləri barədə lazımı sənədləri əldə etməkdən ibarətdir, bu səbəbdən çoxluq və azlıq payçıları arasında fərq qoyulmur; Sadıqlıq etik prinsipləri və ən yüksək idarəetmə səviyyəsindəki fəaliyyət normaları, daxili məlumatların yayılmamasını təmin edir və şirkətin məqsəd və vəzifələrini yerinə yetirməyə yönəldilmişdir. Hesabatların şəffaflığı illik maliyyə hesabatlarının, həmçinin direktorlar şurası üzvlərinin tutduğu vəzifələrin və şirkət sahiblərinin adlarının dərc olunmasını təmin edir. Effektiv idarəetmə şirkətin davamlı, mütərəqqi inkişaf əsasında strateji inkişafını təmin edir. Korporativ sosial məsuliyyət müxtəlif sosial vəzifələrin və hədəflərin yerinə yetirilməsinə yönəldilmişdir. İstehsal və marketinq prosesində iştirak edən hər bir iqtisadi kateqoriyanın maraqlı tərəflərinin maraqlarına uyğunluq. Qeyd etmək lazımdır ki, korporativ idarəetmənin metodoloji, kateqoriyalı aparatının sistemləşdirilməsi idarəetmənin formalaşdırıcı elementləri və struktur mexanizmləri müəyyənləşdirilərək müxtəlif elmi ədəbiyyatın təhlili əsasında ümumiləşdirilmiş və əlavə edilmişdir.

3. Korporativ strukturları idarə etmək üçün funksional mexanizmin xüsusiyyətləri müəyyən edilmişdir.

Korporativ idarəetmə sistemindəki üsul və konsepsiyaların, həmçinin idarəetmə qərarlarının kateqoriyalı aparatı müxtəlif iqtisadi sahələrdə əsaslı və dəyişdirilmiş tətbiq üçün zəmin yaradır, bu səbəbdən

müəllif bu terminologiyaların istifadəsində düzgün və vurğulanmış nəticəni nəzərə alır. Bununla birlikdə, vaxtaşırı korporativ idarəetmə prinsiplərinin uyğunlaşmasında ortaya çıxan terminologiyanın ekvivalenti elmi inkişaf və etibarlılıq obyektinə çevrilir. Elmi yanaşma və metodlara əsaslanan metodoloji prinsiplərin ümumiləşdirilməsi təşkilatlara ən uyğun korporativ idarəetmə mexanizmlərini seçməyə imkan verəcəkdir. Korporativ idarəetmənin yanaşmaları və metodları sinerjiyanın təsirinə əsaslanmalı və bazar tendensiyaları ilə əlaqəli olmalıdır. Postsovet məkanında konsepsiya və idarəetmə metodlarının qarışıqlığı bir təşkilatda funksional cəhətdən eyni şöbələrin təkrarlanmasına səbəb oldu. Bu amil nəticəsində korporativ idarəetmə mexanizmlərinin səmərəliliyi praktik olaraq sıfıra enir. Müxtəlif təşkilatlarda korporativ idarəetmə metod və prinsiplərinin uyğunlaşdırılması milli bazarın və mentalitetin özəllikləri və xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan həyata keçirilir. Ümumiyyətlə, korporativ idarəetmənin funksional mexanizmi təşkilatların müxtəlif vəzifələrini və məqsədlərini ən təsirli şəkildə həll edir. Korporativ idarəetmə quruluşu, böhran əleyhinə planlaşdırma mexanizmləri vasitəsilə dəyişən bazar tendensiyalarına uyğunlaşma təmin edir. Korporativ idarəetmə institutlarının tətbiqi ilə təşkilat idarəetmə səlahiyyətlərini əlaqələr sistemindəki peşəkar aktyorlara ayırır və verir, bununla da idarəetmə sistemində qüvvələr və imkanlar tarazlığı sistemini formalaşdırır ki, bu da inkişaf şirkətlərinin səmərəliliyini və davamlılığını artırır.

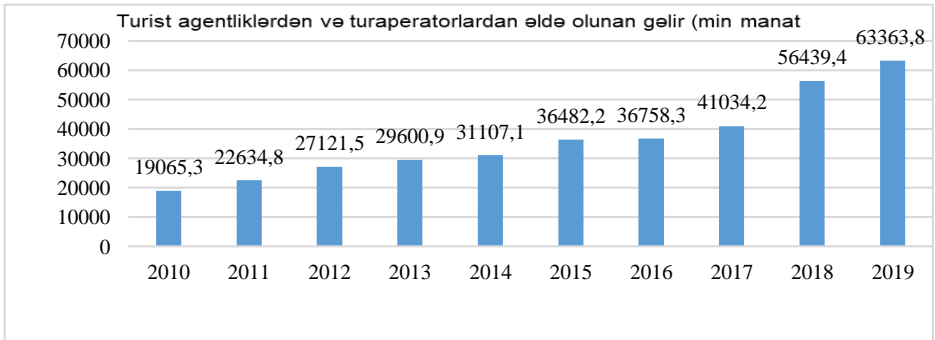
4. Azərbaycanın turizm sənayesində korporativ strukturların inkişaf tendensiyaları müəyyən edilmişdir. Bu iqtisadi sektorun inkişafının əsaslı əhəmiyyəti və zəruriliyi verilmişdir. Turizm müəssisələrinin sistem və korporativ idarəetmə elementlərinin istifadəsi son vaxtlar iqtisadi inkişafın şaxələndirilməsi və müəssisələrin özlərində idarəetmə səmərəliliyinin artırılması hesabına xeyli artmışdır. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin uyğunlaşdırılması və həyata keçirilməsinin müəyyən problemlərlə əlaqəli olduğu otel biznesində korporativ strukturun geniş istifadəsi müşahidə olunur. Korporativ idarəetmə prinsiplərindən istifadə edən otel zənciri markaları, sənayenin özəlliyi nəzərə alınaraq əsas idarəetmə mexanizmlərini tətbiq edirlər. Bu tendensiyanın öz qüvvəsi var və təşkilatların bazar mövqələrini gücləndirmək və ya paylarını

genişləndirmək məqsədi ilə ifadə olunur. Qarşıya qoyulmuş vəzifələrin icrası üçün idarəetmənin struktur xüsusiyyətləri, turizm müəssisələrinin maliyyə vəziyyəti və statistik məlumatların hərtərəfli sektor təhlili həyata keçirildi. İşdə mexanizm və strukturların təhlili əsasında bir sıra əsas prinsiplər müəyyən edildi, və bunun əsasında korporativ idarəetmənin mexanizmləri və strukturun təhlili aparılmalıdır: mürəkkəblilik və davamlılıq, kəmiyyət və keyfiyyət təhlilinin birləşməsi; subyektiv və obyektiv qiymətləndirmələrin olması.

Azərbaycanın turizm sənayesindəki korporativ strukturların inkişaf tendensiyalarının, ilk növbədə, sənayenin dövlət dəstəyi ilə əlaqəli bir institusional xarakter qazandığı məlum oldu. Diferensial resurs potensialı bu iqtisadi sənayenin səmərəli və davamlı inkişafına imkan verir. Turizmin potensialı onun müxtəlif növ və formalarının işləməsi üçün bir fürsət yaradır, davamlı inkişaf üçün zəmin yaradır. Belə bir şəraitdə, korporativ idarəetmə mexanizmlərinin uyğunlaşdırılması artan mənfəət və xərclərin azaldılması dinamikası ilə turizm müəssisələrini ən təsirli şəkildə idarə etməyə imkan verəcəkdir. Bir şirkətdə effektiv bir korporativ idarəetmə sistemi qurmağın artan əhəmiyyətinin, keyfiyyət qiymətləndirməsinin də təhlil edilməsini zəruri etdiyi vurğulanır.

5. Azərbaycan turizmində korporativ strukturların inkişaf yolundakı əsas problemlər müəyyən edilmişdir. Dissertasiya işinin praktik hissəsinin təhlili idarəetmədə mənfi meyilləri nümayiş etdirdi və turizm müəssisələrində korporativ idarəetmənin idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqində problemlər aşkarlandı. Turizm təşkilatlarının əsas göstəriciləri ölkədə turizm axınının faktiki böyüməsi ilə sənayenin artım dinamikasında azalma olduğunu göstərir. Bu hadisə, əsas prinsiplərinə uyğunlaşmada effektiv korporativ idarəetmə mexanizmlərinin olmadığını göstərir. Rəsmi statistik məlumatların sənayedəki real tendensiyalarla müqayisəsi turizm müəssisələri tərəfindən turistlərin qeyd edilməsinə dair bir sıra metod və yanaşmalar formalaşdırmışdır. Ümumiyyətlə, turizm sənayesinin təhlili iqtisadi fəaliyyətin əsas göstəricilərində artım olduğunu göstərir. Göstəricilərdəki artım, dövlətin prioritet sahələri şaxələndirmək və inkişaf etdirmək üçün həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətlə əsaslandırılır. Son on ildə otel və restoranların sayı bir neçə dəfə artdı və zəncir otel markalarının təmsilçiliyi daim genişlənir. Qonaqların sifarişi və yerləşməsi ilə bağlı

çətinliklər artıq mövcud deyil. Bu qədər geniş otel sistemi ilə kifayət qədər turizm axını ilə əlaqəli tamamilə yeni problemlər var. Turizm müəssisələrində kəmiyyət artımına baxmayaraq, iqtisadi subyektlərin keyfiyyət xüsusiyyətləri arzuolunan çox şey buraxır. Statistik məlumatların təhlili göstərir ki, xaricə səyahət edən turistlərin sayı qonaqlara nisbətən üstünlük təşkil edir. Problem informasiya məlumatlarının qeyd edilməsi və işlənməsində yaranır. Bu problemi həll etmək üçün ölkəyə gələn turistlərin sayılması üçün optimal bir metodologiya hazırlamaq lazımdır.

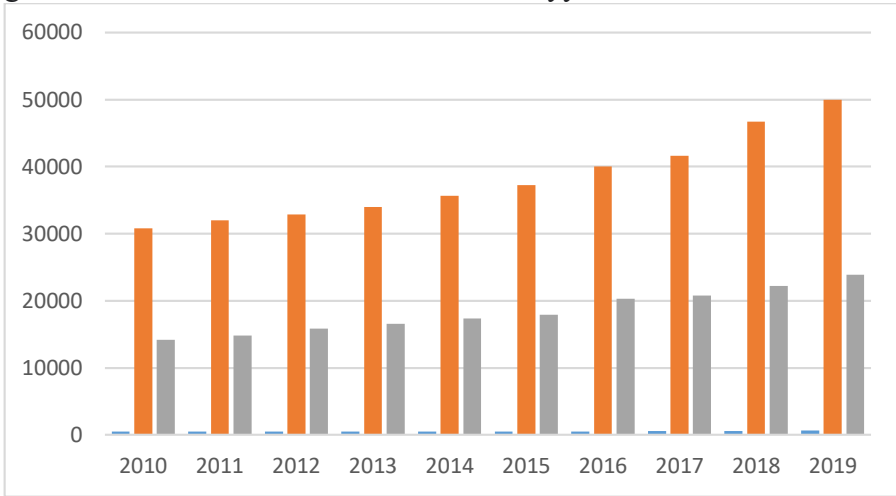
Qrafik 1. Turizm agentlikləri və turoperatorların əsas göstəriciləri

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi (bölmə "Turizm") www.stat.gov.az

6. Turizm müəssisələrinin fəaliyyətinin təhlili yolu ilə turizm müəssisələrində qabaqcıl xarici metod və korporativ idarəetmə modellərinin tətbiqi üsulları.

Turizm müəssisələrində korporativ idarəetmə mexanizmlərinin uyğunlaşması əsasən otel komplekslərində baş verir. Otel komplekslərinin idarə edilməsində korporativ strukturların tətbiqi bu təşkilatların və onun struktur bölmələrinin (zəncir otelləri) səmərəliliyini və rentabelliyini artırır. Otellərin və otel tipli müəssisələrin böyüməsinə meyl var. 2010-cu ilin əvvəlində onların sayı 499 otel idi və 2019-cü ilədək 642 müəssisə var idi. Otel otaqlarının sayındakı artım dinamikası ölkəyə turist axınının artmasının ümumi tendensiyasını əks etdirir. Bu amilin səbəbləri bunlardır: bazar tələbindəki dəyişikliklər; turizm segmentini sabitləşdirmək üçün qısamüddətli planlaşdırma. Ölkənin bölgələrində otel komplekslərinin və növlərinin sayı 405-ə çatıb, hesabat dövrünün əvvəlində cəmi 385 nəfər olsa da, paytaxtdakı

otellərdə 114-dən 143-ə qədər ciddi artım var. Diaqram 2 tendensiyaları göstərir 2010-2019-cü illərdə otellərin kəmiyyət artımında.

Qrafik 2. Otellərin və otel tipli müəssisələrin əsas göstəriciləri

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi (bölmə "Turizm") www.stat.gov.az

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədəki turizm məkanının vektoru Bakıdan təyinat qədər xeyli dəyişdi. İstiqamətlərin inkişafı lehinə statistikanın dəyişməsi turizm üstünlükləri seçimində prioritet və bazar tənzimlənməsində dəyişiklik deməkdir. Turizm axınının artması ölkəyə istirahət və digər xidmətlər məqsədi ilə gələn turistlərin bu istiqamətdəki segment bazar payını əhəmiyyətli dərəcədə artırmasına səbəb olub, baxmayaraq ki, statistik məlumatlarla təsdiqlədiyi kimi, iş üçün gələn turistlər üstünlük təşkil edir.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən turizm sənayesinin vəziyyəti idarəetmə mexanizmlərini qismən yaxşılaşdırmaqla yanaşı, iqtisadiyyatın bu sektorunun ümumi inkişaf tendensiyasında hələ də təsirsiz idarəetmə mexanizmlərindən istifadə edir. Effektiv olmayan idarəetmə işə öz növbəsində istifadə olunmayan imkanların artmasına və təbii olaraq qazancın azalmasına səbəb olur. Optimal idarəetmə mexanizmlərini formalaşdırmaq şirkətlərin öz mənafeələrinə uyğundur. Ümumiyyətlə müəssisələrin fəaliyyətinə fərqli yanaşmalarda yalnız kəmiyyət deyil, həm də keyfiyyət göstəricilərini xarakterizə edən müxtəlif indekslər və göstəricilər nəzərə alınmalıdır.

İqtisadi quruluşda turizm sənayesinin inkişaf tendensiyaları dövlət proqramlarında öz məntiqi əksini tapmışdır. Bu sənayenin seçilməsinin prioriteti inkişaf etmiş infraqurultura uyğun gələn və tələb və təklifin bazar şərtlərindən asılı olaraq dəyişən bir resurs bazasının mövcudluğundadır. Beləliklə, son zamanlarda otel biznesinin segmentində üçulduzlu otellər və pansiyonlar kimi məhdud maliyyə imkanları olan müştərilərin tələbini ödəməyə yönəlmiş yeni otel kompleksləri meydana çıxdı.

İqtisadi infraqurulturun yaxşılaşdırılması iqtisadiyyatın nəqliyyat və logistika sektorları üçün işləyir. Logistika mərkəzinin fəaliyyəti və nəqliyyat qovşağının təkmilləşdirilməsi iki ulduzlu və qiymətləndirilməmiş otellərə tələbatı artırdı.

Korporativ idarəetmə mexanizmləri və strukturlarının effektivliyini müəyyənləşdirmək üçün aşağıdakı meyarlar istifadə edilmişdir: idarəetmənin təşkilatı və hüquqi strukturları və şöbələrin funksional bölgüsü; müəssisələrin maliyyə analizinin əsas göstəriciləri (maliyyə vəziyyəti, likvidlik və səmərəlilik göstəriciləri).

Aşağıdakı FourSeasons, HyattRegency, Hilton, Marriott otel kompleksləri analiz üçün seçilmişdir. (Cədvəl 1)

Cədvəl 1. Otellərin maliyyə vəziyyətinin müqayisəli göstəriciləri
(maliyyə göstəriciləri əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib)

Maliyyə vəziyyəti																	
İllər	Cari likvidlik göstəriciləri				Nisbi likvidlik				Maliyyə dəstəyi				Şəxsi münasibətdə Kapital borcu				
	Otellər	Xilton	Hayat Recensi	Marriott	InterKontinental	Hilton	Hayat Recensi	Marriott	InterKontinental	Xilton	Hayat Recensi	Marriott	InterKontinental	Hilton	Hayat Recensi	Marriott	InterKontinental
2011	1,37	2,8	0,52	0,67	0,69	2,37	0,38	0,62	14,62	1,56	5,67	5,43	8,78	0,25	1,7	1,22	
2012	1,2	2,84	0,53	0,85	0,68	2,49	0,4	0,76	11,76	1,58	5,67	10,59	6,77	0,25	1,7	4,03	
2013	1,11	1,34	0,71	0,72	0,68	0,87	0,45	0,63	6,09	1,71	5,67	10,59	2,9	0,27	1,7	4,03	
2014	1,11	2,34	0,63	0,99	0,74	1,49	0,39	0,59	5,5	1,76	5,67	10,59	2,43	0,3	1,7	4,03	
2015	1,05	1,02	0,43	1,17	0,69	0,72	0,37	1,12	4,3	1,9	5,67	12,2	1,72	0,26	1,7	4,01	
2016	1,33	1,23	0,65	0,69	0,95	0,91	0,49	0,55	4,44	1,99	4,51	12,2	1,80	0,37	1,53	4,01	
2017	0,90	1,37	0,46	0,69	0,73	0,93	0,40	0,55	6,91	2,18	6,42	12,2	3,16	0,41	2,1	4,01	
2018	0,76	1,27	0,42	0,69	0,60	1,04	0,38	0,55	25,40	2,08	10,6	12,2	13,19	0,44	3,83	4,01	
2019	0,72	1,57	0,47	0,67	0,63	1,27	0,39	0,56	-	2,12	35,63	-	-	0,51	15,4 3	-	
2020	1,73	2,60	0,49	1,20	1,64	2,23	0,46	1,12	-	2,84	57,44	-	-	1,05	23,3 2	-	

Turizm müəssisələrinin fəaliyyətinin idarəetmə xüsusiyyətlərinin təhlili korporativ idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi üçün

optimal bir mexanizm hazırlamağa imkan verdi. Bölmələrin təkrarlanması və səlahiyyətlərin verilməməsi təşkilatların öz fəaliyyətlərində idarəetmə səmərəliliyinin azalmasına səbəb olur.

Cədvəl 2. Müqayisəli rentabelik göstəriciləri (maliyyə göstəriciləri əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib)

Effektivlik göstəriciləri												
İllər	Aktivlərin rentabeliyi				Şəxsi kapitalın rentabeliyi				İnvestisiya rentabeliyi			
Ocullar	Hilton	Hayat Recensi	Mariott	İnterKontinental	Hilton	Hayat Recensi	Mariott	İnterKontinental	Hilton	Hayat Recensi	Mariott	İnterKontinental
2011	0,93	1,53	2,66	16,44	13,5	2,28	49,25	115,7	4,74	2,67	10,18	46,46
2012	1,29	1,16	9,32	17,46	16,9	1,84	-	127,25	4,9	2,23	-	42,65
2013	1,55	2,62	9,53	11,97	12,5	4,33	-	329,2	5,8	4,14	-	30,66
2014	2,55	4,22	11,03	13,55	14,8	7,33	-	-	7,64	6,77	-	-
2015	5,42	1,58	13,27	37,1	26,2	2,89	-	-	11,9	3,23	-	-
2016	1,34	2,66	5,16	12,37	5,86	5,17	88,29	-	4,17	4,82	12,67	-
2017	6,21	3,23	5,71	-	31,59	6,7	30,19	-	11,98	4,53	11,78	-
2018	5,40	10,04	8,01	-	58,25	21,38	64,04	-	12,54	15,72	18,40	-
2019	6,09	9,54	5,22	9,96	-	20,07	86,95	-	14,24	14,21	13,00	-
2020	(4,51)	(8,01)	(1,07)	(5,77)	-	(19,60)	(47,13)	-	-	(9,81)	0,32	-

Turist şirkətləri özləri tələb yaratmalı, təşkilatların siyasəti bir-biri ilə əlaqəli bir neçə elementi nəzərə alaraq qurulmalıdır. Başlıca turizm axını əsasən ana bazar payını təmin edən yerli turistlərin hesabına formalaşmalıdır. Turizm müəssisələrində müxtəlif korporativ idarəetmə sistemlərinin qiymətləndirilməsi sübut etdi ki, bu cür təşkilat nəinki bazar tələbini ödəyir, həm də istehlakçı seçimini nəzərə alaraq formalaşdırır.

7. Turizm də korporativ strukturların inkişafının əsas istiqamətləri göstərilir. Konseptual baxışların dəyişdirilməsi yalnız korporativ idarəetmə prinsiplərini effektiv şəkildə həyata keçirməyə deyil, həm də milli spesifikasiyi nəzərə almağa imkan verir. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin həyata keçirilməsinə dair konseptual baxışlar formalaşdırıldı və milli xüsusiyyətlər nəzərə alınaraq korporativ idarəetmə modeli təklif olundu ki, bu da tədqiqat sahəsindəki elmi bir yenilikdir.

Ölkəyə gələn turistlərin sayılması metodologiyası birbaşa turizm müəssisələrində və onların aidiyyəti təşkilatlara, habelə aidiyyəti dövlət qurumlarına təqdim etdikləri məlumatlar əsasında qeyd edilməlidir. Turistlərin sayılması üçün parametrlərə otel otaqları və cihazları daxil edilməlidir. Həqiqi statistik uçot kəmiyyət deyil, keyfiyyət nisbətini əks etdirməlidir. Ölkəyə gələn turistlərin ümumi sayı, fikrimcə, aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilməlidir.

Ölkəyə gələnlərin faktiki dəyəri yalnız turizm müəssisələrinin otel-lərində və mənzillərində deyil, habelə fəaliyyətləri müvəqqəti yerləşmə üçün müəyyən şərtlərin verilməsi ilə əlaqəli şirkətlərdə qeyd olun-malıdır. Belə bir nisbət turizm müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimlə-məyə və lazım gələrsə fəaliyyətlərini tənzimləməyə imkan verəcəkdir. Bu istiqamətlə turizm agentliyinin, turizm komitəsinin və turizmin təş-viqi bürosunun yeni institusional strukturları məşğul olmalıdır. Rəsmi statistik və real məlumatlar arasındakı statistik səhvləri müəyyənleş-dirmək üçün müəllif tərəfindən tərtib olunmuş formuldan istifadə etməyi təklif edirəm.

$$A = \frac{b + (c - d)}{b} * 100\%$$

burada: A rəsmi və real məlumatlar arasındakı statistik səhvdir. B - rəsmi statistika; C - otellərdə qeydiyyatdan keçmiş qonaqların sayı; D - mənzildə qeydiyyata alınan şəxslərin sayı.

Bu düsturla statistik səhvləri fərziyyə olaraq ortaya qoya bilərik. Bu səhvin müəyyənləşdirilməsi, təbii olaraq bazar tələbi əyrisinin hesablanmasına və formalaşmasına kömək edən turizm axını barədə real məlumatların əldə edilməsinə kömək edəcəkdir.

Otel komplekslərinin fəaliyyətinin sadalanan müsbət cəhətlərinə baxmayaraq, göstərilən xidmətin keyfiyyətindən və idarəetmə strukturlarının effektivliyindən məmnunluq hələ də orta məmnunluq səviyyəsindədir. İdarəetmə mexanizmlərinin yenidən nəzərdən keçiril-məsinə və onun daxili bazar tələbatının ödənilməsində yönəldilməsinə ehtiyac var. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin aktiv tətbiqi meylləri bazarın xüsusiyyətləri və iqtisadi inkişafın əsas prioritetləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi ən optimal və dayanıqlı idarəetmə forması kimi turizm sahəsində fəaliyyət göstərən əksər şirkətlərdə həyata

keçirilməlidir. Bu tədbir şirkətlərin qarşıya qoyulmuş məqsəd və hədəflərinə çatmağın ən təsirli və məqbul forması olacaqdır. Bir tərəfdən şirkətlər xarici və daxili amillərə qarşı ən davamlı olacaq, digər tərəfdən şirkətlər bazar tələbini və dəyişən bazar şərtlərini qarşılamaqda daha çevik olacaqlar.

8. Korporativ strukturların idarə olunması mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılması üçün təklif olunan tədbirlər. Gələn turizm nisbətən xarici turizm artımındakı mənfi tendensiya, otellərin işində problemlərin olduğunu göstərir. Gedən turist sayının artması bu sektor üçün potensial müştərilərinin itirilməsinə və bazar tələbinin azalmasına çevrilir. Bu vəziyyətdə məhsulların bazar çeşidindəki dəyişikliklər və tələb ayrısı daxili turizm axınının miqdarının azalmasına səbəb olur. Artımın səbəbləri həm də istehlakçıların ödəmə qabiliyyətini nəzərə almayan turizm müəssisələrinin qiymət siyasətidir. İstehlak səbəti qeyri-qənaətbəxş bir ödəmə qabiliyyəti səviyyəsində, əhalinin əsas hissəsi otel xidmətləri üçün ödəniş edə bilməməsi və asudə vaxtını təşkil edə bilməməsi vəziyyətində formalaşır. Beləliklə, istehlakçılar ölkədə göstərilən turizm xidmətinin bütün potensialından tam istifadə etmək imkanına malik deyillər. Narazılığın başqa bir səbəbi zəif xidmətdir.

Həyata keçirilmiş korporativ prinsiplərin hər biri, təşkilatın yalnız yerli deyil, həm də dünya bazarlarında müəyyən markalarla rəqabət etməsini təmin edir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən turizm sənayesinin təsviri təhlili, otellərdən əlavə digər turizm müəssisələrində əksər hallarda korporativ idarəetmə mexanizmlərindən istifadə etmədiyi qənaətinə gəlməyə imkan verir. Qeyd etmək lazımdır ki, şirkətin həcmindən və bazar segmentinin əhatə dairəsindən asılı olmayan bu prinsiplərdən istifadə, idarəetmə strukturlarının effektivliyi təşkilatlara böyümə və maliyyə sabitliyi üçün əlavə stimül verir.

Özəlliyi istehlakçılarla birbaşa təmasda olan turizm müəssisələrində korporativ idarəetmənin istifadəsi bazar payının genişləndirilməsi ilə yanaşı məhsullarına olan tələbin artırılması üçün əlavə imkanlar yaradır. Səyahət agentlikləri və operatorları effektiv idarəetməni təşviq etmək üçün sadələşdirilmiş korporativ idarəetmə mexanizmlərini uyğunlaşdırmaq lazımdır. Həyata keçirilmiş tədbirlər olaraq şirkət sahibləri ilə xətt menecerlərini bir-birinə bağlayacaq

korporativ şöbələrin yaradılması təklif olunur. Belə bir tədbir ümumi nəzarət sisteminə tabe olan şöbələr arasında səlahiyyətlərin bölünməsinə və verilməsinə kömək edir. Bu mexanizm iş məhsuldarlığını artırır və təsirli bir ünsiyyət sisteminə kömək edir.

9. Turizmdə korporativ idarəetmənin optimal mexanizmləri hazırlanmışdır.

Otel idarəetmə sistemi, idarəetmə səmərəliliyinin artırılması tədbirləri olaraq, yenidən qurulma və rebrandinq daxil olmaqla bir sıra tədbirlər həyata keçirməli olacaqdır. Zəncir otellərin korporativ idarəetmə sistemindən istifadə etməsinə baxmayaraq, bəzi milli markalar istisna olmaqla, əksər otellər optimal idarəetmə mexanizmlərindən istifadə etmirlər. Statistik məlumatlar otel biznesinin böyüməsini və istiqamətlərdə strukturların formalaşmasını göstərir. Əksər hallarda bunlar optimal idarəetmə quruluşu olmayan orta və kiçik müəssisələrdir. Əsasən bunlar az sayda otaqlı və müəyyən ulduzları olmayan otel kompleksləridir. Onların fəaliyyətləri bazar tələbi və təklifi ilə tənzimlənir. Biznes xaoslu şəkildə inkişaf edir, müştəriləri cəlb etmək və müsbət imic formalaşdırmaq üçün texnologiyalar yoxdur. Turizm axını tənzimlənir, istirahət mərkəzlərinə və müalicəvi-kurort müəssisələrinə gələn turistlərin əksəriyyəti həmin yerləri əsasən bir dəfə ziyarət edirlər. Müştərilərdə belə bir münasibətin formalaşmasının səbəbləri, ilk növbədə, lazımi bir quruluşun olmaması, göstərilən xidmətin aşağı səviyyədə olması və turizm məhsullarının yüksək qiymətləridir. İkincisi, dar bir xidmət segmentinin təqdim edilməsi və müştəri məmnuniyyətinin az olması turist axınının əks təsirini meydana gətirir ki, bu da keyfiyyətli xidmətin göstərilməsində qənaətbəxş olmayan amildir.

Üçüncü səbəb müəssisənin idarəetmə aparatındadır. Təşkilatda idarəetmə funksiyalarını həyata keçirə bilməmək buna səbəb olur. Təşkilatda ardıcılığın olmaması və idarə səlahiyyətlərinin şöbələr və əlaqəli şöbələr arasında düzgün bölüşdürülməsi. Bunun səbəbi turizm sektorunda tələb olunan zəruri idarəetmə səviyyəsinin olmamasıdır. Dövlətin turizm məkanlarının inkişafına marağına baxmayaraq, bu kimi mənfi hadisələrin turizm axınının azaldılmasına təsir göstərir. Korporativ idarəetmə mexanizmlərinin uyğunlaşdırılması yalnız iqtisadi mənfəət əldə etmək imkanı vermir, eyni zamanda

uzunmüddətli perspektivə yönəlmiş bir təşkilatın davamlı inkişafına imkan verəcəkdir. Bunun üçün korporativ orqanların fəaliyyət göstərməsi üçün optimal şərait yaratmaq lazımdır. Xüsusilə kiçik müəssisələr və bələdiyyə ilə işgüzar əlaqə yaratmaq lazımdır. İdarəetmə orqanları korporativ mexanizmlər və strukturlarla tamamlanmalıdır.

Yuxarıda göstərilənləri yekun vuraraq, turizmdə korporativ idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə kömək edən aşağıdakı nəticələr və tövsiyələri ümumiləşdirə bilərik:

Dissertasiya mövzusunda nəşr olunan əsərlərin siyahısı

1. Cabbarov F.Z. "Turizmdə korporativ idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi" Spiru Haret Universitetinin Annals. România de Mâine Vəqfi Fondunun İqtisadi Seriyası 9 (18) say 4səh.113-122
2. Cabbarov F.Z. "Turizmdə korporativ idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi edilməsi" Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları. Beynəlxalq jurnal. № 2. Mütərcim, Bakı 2019. səh.58-65.
3. Cabbarov F.Z. "Müstəqil Dövlətlər Birliyində (MDB) beynəlxalq korporativ hüququn tətbiqi" Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları. Beynəlxalq jurnal. № 4. Mütərcim, Bakı 2019.
4. Cabbarov F.Z. "Anti-böhran idarəetməsində CG prinsiplərinin tətbiqi" Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), UNEC İl 7, Cild 7, oktyabr-dekabr 2019, səh. 151-162
5. Cabbarov F.Z. "Korporativ idarəetmə strukturlarının funksional məqsədi və idarəetmə məsələləri" AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun "Elmi Əsərlər" "Elm və Bilik" nəşriyyatı,
6. Cabbarov F.Z. "Project Baku-Tbilisi-Ceyhan" "BTC: İqtisadi inkişaf, sülh və əminəmanlıq kəməridir" mövzusunda elmi-praktiki konfransın tezisləri. Qərb Universiteti Bakı 2006.səh.97-102
7. İsgəndərov İ., Əliyev S, Cabbarov F.Z. "Korporativ sosial məsuliyyət, Azərbaycan reallığı və turizm sektorunda tətbiqi imkanları" ATI Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları. Elmi jurnal. No. 2 2013 konfrans materialı. Bakı, Aypara, səh.139-145
8. Cabbarov F., Hacıyev. E. "Turizm yönümlü təşkilatlarda korporativ sosial məsuliyyət (KSM) layihələrinin turizmin dayanıqlı inkişafına təsirinin tədqiqi"
9. Cabbarov F.Z. "Bu ölkələrdə Böyük İpək Yolunun ümumi turizm marşrutunu müəyyənləşdirmək üçün Rusiya Federasiyası ilə

əməkdaşlıq imkanları ilə Azərbaycanda turizm istiqamətlərinin inkişafının iqtisadi əsaslandırılması" Müasir dövrdə effektiv idarəetmənin problemləri "Elmi jurnal konfrans materialı ATMU 2016, səh.29-33

10. Cabbarov F.Z., E.Hacıyev "Azərbaycanda davamlı turizmin inkişafının xüsusiyyətləri" Beynəlxalq elmi-praktik konfrans "iqtisadiyyat, idarəetmə və bazar inkişafının inkişafına dair yenilikçi yanaşmalar" Almatı İqtisadiyyat və Statistika Akademiyası, 2018, səh. 495-500
11. Cabbarov F.Z. "Turizmdə korporativ idarəetmə nəzəriyyələrinin müqayisəli təhlili" "Qonaqpərvər Peterburq" Təhsildə İnnovasiya Texnologiyaları Bölgələrarası Mərkəzi Kirov 2018, səh.26-32 Beynəlxalq elmi-praktik konfransının materialları toplusu
12. Cabbarov F.Z. "M.D. Təkamülü Zagryatskov, keçid iqtisadiyyatı olan ölkələrdə beynəlxalq korporativ hüquq normalarının həyata keçirilməsində və uyğunlaşdırılmasında." Elmi red. Altında kollektiv monoqrafiya. V.I.Kainova, E.V.Semuxina. Nəşriyyat ANO DPO "Təhsildə İnnovasiya Texnologiyaları Bölgələrarası Mərkəzi" 2019, səh.34-42

Dissertasiyanın müdafiəsi “22” dekabr 2021-ci il tarixdə saat 16:00-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç., 6

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir. www.aak.gov.az və <http://unec.edu.az/tedqiqat/dissertasiya-surasi/>

Avtoreferat “23” noyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 03.11.2021. Kağızın formatı: 60x84 ^{1/16}.
Sifariş 08/11. Həcmi 1 ç.v. (35182 işarə)
Ofset kağızı №1. Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
Əlaqə üçün: capevi@internet.ru / (+99455) 201-2809*